

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	26.07.2019
Received / Makale Geliş	27.04.2019	Published / Yayınlanma	29.07.2019

İŞİTME VE KONUŞMA ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP OLAN ANNELERİN YAŞADIKLARI SOSYAL SORUNLAR ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE SOCIAL PROBLEMS OF THE MOTHER WITH HEARING AND SPEECH-IMPAIRED CHILDREN

Psikolog Metin Gani TAPAN

Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Bölümü Doktora Öğrencisi, Ankara / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-3595-140X

Sosyal Hizmet Uzmanı Murat DERİN

Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Bölümü Doktora Öğrencisi, Ankara / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0001-6771-5156

Sosyal Hizmet Uzmanı İbrahim ŞAHBİKAN

Şahbikan Özel Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Gaziantep, TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-1071-5224

ÖZET

Engellilik toplumun önemli bir kesimini etkileyen çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olarak günümüzün en önemli sosyal sorunlarından biridir. Hangi engel türü olursa olsun, engellilik durumu beraberinde pek çok sorunu ve zorluğu getirmektedir. Bu zorluklar ve sorunlar ortak özellikler barındırır da farklı engel türlerinde farklı boyutlarda yaşanan pek çok olumsuz deneyimden söz etmek mümkündür. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılarak, işitme ve konuşma engeli bulunan çocuğa sahip annelerin sosyal sorun deneyimleri araştırılmıştır. Bu amaçla annelerin sosyal sorun yaşamalarına neden olan durumların ne olduğu, annelerin ne tür sosyal sorunlar yaşadıkları ve bu sorunlara yönelik korucu ve önleyici faktörlerin neler olduğuna odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: engellilik, işitme ve konuşma engeli, sosyal sorun, nitel araştırma

ABSTRACT

Disability is one of the most important social problems of our time as a multidimensional and complex process affecting a significant part of society. Disability brings many problems and difficulties, regardless of the type of disability. Although these difficulties and problems share common features, it is possible to talk about many negative experiences in different dimensions in different types of disabilities. In this study, social problem experiences of mothers with children with hearing and speech disability were investigated by using qualitative research methods. For this purpose, it is focused on what causes the mothers to experience social problems, what kind of social problems the mothers experience and what are the protective and preventive factors for these problems.

Keywords: disability, hearing and speech impairment, social problem, qualitative research

1. GİRİŞ

Engellik oluş nedeni ve sürecine bağlı olarak "doğum öncesi", "doğum sırası" ve "doğum sonrası" olmak üzere üç grup altında ele alınarak değerlendirilmektedir. Literatürde engel türleri farklı nedenlere bağlı olarak tanımlanmakta olup, bunlar zihinsel engel, görme engeli, işitme ve konuşma engeli, süregen hastalıklar, ortopedik engel, duygusal ve ruhsal engel olarak yedi başlıkta incelenmektedir.

İşitme ve konuşma engeli, herhangi bir nedenle konuşamayan veya konuşmanın hızında, akıcılığında, ifadesinde bozukluk olan ve ses bozukluğu olan kişidir. İşitme yeterliliği bulunduğu halde konuşabilme becerisine sahip olmayanlar, gırtlaklı alınanlar, konuşmak için yardımcı bir alete ihtiyaç duyanlar, kekemelik, afazi ve dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk bulunanlar bu grup arasında gösterilmektedir.

Kişi, kendi gereksinimleri ile dış çevre koşulları arasındaki ilişki ve bağdaştırmayı duyuları ile sağlamaktadır. Bu duyular; işitme, görme, koklama, dokunma ve tatmadır. Bunlar arasında işitme duyusu, bireyin çevresi ile ilişki kurmasında yararlandığı duyuların başında gelmektedir (Atay, 2007). İnsan doğumdan önceki ve sonraki hayatında her zaman içten ve dıştan gelen uyarıcıların etkisi altındadır (Tatar, 1995).

Bireyin, işitme duyarlılığının onun gelişimi, sosyal uyum ve özellikle sözlü iletişimdeki görevlerini tamamıyla yerine getirememesiyle ortaya çıkan durum işitme engeli olarak tanımlanmaktadır (Özsoy, 1982). Farklı bir tanıma göre işitme engeli, çok hafif dereceden çok ileri derecelere kadar farklılıklar gösteren işitme yetersizliğidir (Ertürk, 2003).

İşitme engeli bulunan kişilerin% 95'inin doğumdan önce, doğumda veya dil becerilerini kazanmadan önce, % 5'inin ise dil becerilerini kazandıktan sonra olduğu bilinmektedir. İşitme engeli, doğuştan olabileceği gibi, kazalar, yaşlanma veya sonradan geçirilen hastalıklar nedeniyle de oluşabilmektedir (Ertürk, 2003).

İşitme engelinin nedenleri 3 grupta incelenmektedir. Bunlar:

- 1- Doğum öncesi nedenler
- 2- Doğum anındaki nedenler
- 3- Doğum sonrası nedenler

Bu nedenlerden başka bazı genetik bozukluklara işitme engeli eşlik edebilir (Örn: Down Sendromu). İşitme engelinin kalıtımla geçen pek çok türü bulunmaktadır. Akriba evlilikleri engelin kalıtım yolu ile geçişi bakımından önemli bir etkidir. Ailesinde veya akrabalarında işitme engeli olan bebeklerin işitme duyarlılığının özellikle takip altına alınması, erken teşhis için oldukça önemli olmaktadır (Ertürk, 2003).

İşitme engelli çocuk, tüm gelişimini ve uyumunu aksatacak bir engelle karşı karşıyadır. Çocuğun dil gelişimi, zihinsel süreçleri, iletişim becerileri, motor gelişimi, okul başarısı, genel uyumu, iş ve aile yaşamı işitme engelinden etkilenmektedir (Eripek, 1990).

Aile yaşamı fiziksel ve sosyal çevre ile ilişkili olan bir sistemi ifade etmektedir. Aile kurumu sosyal, duygusal ve ekonomik gereksinimlerin düzenli karşılandığı sistemik bir yapıdır. Bir aile üyesinin yaşadığı sorunlar tüm aile üyelerini etkileyebilmekte, bu anlamda ailenin işitme engelli bir çocuğa sahip olmasının ailenin dinamik yapısına farklı şekillerde etkileri olabilmektedir.

Engelli bir çocuğun doğumu ve ilerleyen süreç aileye ilave stres oluşturmakta, ailenin işlevleri ve sosyal ilişkilerinde bozulmalar, ekonomik yükler getirmekte; yaşanan bu olumsuzlukların sonucunda ebeveynler daha fazla stres, kaygı, umutsuzluk, depresyon yaşamakta, aile birliğini bozacak krizler yaşanmakta ve aile bireylerinin uyum süreci zarar görmektedir (Karadağ, 2009).

Engelli çocuğa sahip olmanın tüm aile üyelerine psiko sosyal açıdan bazı yükler getirdiği bilinmektedir. Bu durum özellikle anneleri "bakım veren" rolünü çoğunlukla üstlenmeleri nedeni ile daha farklı biçimlerde etkilemekte ve bu durum bazı sosyal sorunların yaşanmasına neden olabilmektedir.

Sorun, "uyum sağlayıcı, bir işlevsellik için bir tepki gerektiren ancak birey ya da bireylerin karşılaştığı bir ya da daha fazla engel nedeniyle etkili bir tepkinin hali hazırda olmadığı herhangi bir yaşam durumu veya görevi" olarak tanımlanmaktadır (Duyan ve Gelbal, 2011). Sosyal sorunlar ise, insanlar arasında beklentiler ve duygusal talepler arasındaki anlaşmazlığın meydana getirdiği engellerin gerçek yaşama yansımaları ile ortaya çıkabilmektedir (Nezu, 2004).

Günümüzde insanlar sosyal sorun olarak kabul edilebilecek birçok durumla karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle sosyal sorun kavramının sınırlarını çizmenin oldukça güç olduğu söylenebilir. Aile içi sorunlara ek olarak ailede bir engelli bireyin bulunmasının bazı sorunlara neden olduğu, özellikle annelerin karşılaşılan sosyal sorunları ailenin diğer bireyelerine oranla çok daha farklı biçimlerde deneyimlediklerini söylemek mümkündür.

Bu araştırmanın amacı işitme ve konuşma engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları sosyal sorunların ortaya çıkarılmasıdır. Araştırmanın işitme ve konuşma engelli çocuğa sahip annelerin sosyal sorunları konusunda az sayıda çalışma olması, bu guruba yönelik destekleyici çalışmaların yapılabilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu amaçla işitme ve konuşma engelli çocuğa sahip annelerin görüşlerine dayalı olarak aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır:

- Annelerin sosyal sorun yaşamalarına neden olan durumlar nelerdir?
- Anneler hangi tür sosyal sorunlar yaşamaktadırlar?
- Sosyal sorunlara yönelik korucu ve önleyici durumlar nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma işitme ve konuşma engelli çocuğa sahip annelerin sosyal sorunlarını, türlerini ve koruyucu önleyici durumları incelemeye yönelik nitel bir çalışmadır. Çalışmada olgu bilim deseni kullanılmıştır. “*Farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanılması olgu bilim (fenomenoloji) deseni*” olarak adlandırılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırmada annelerin kendi deneyimleri ile yaşadıkları sosyal sorunların ortaya çıkarılması amaçlandığı için bu yöntem tercih edilmiştir.

Araştırmada işitme ve konuşma engeli bulunan çocuğa sahip annelerin sorunlarını yansıtılabileceği düşünüldüğünden amaçlı örnekleme tercih edilmiştir. Bu yöntem “*araştırmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanıyan amaçlı örnekleme, belli ölçütleri karşılayan veya belirli özelliklere sahip olan bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istendiğinde tercih edilmektedir*” (Büyüköztürk ve ark., 2012).

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırma; çocukları işitme ve konuşma engeli bulunan bu nedenle Gaziantep Şahbikan Özel Eğitim Merkezi'ne devam eden 5 anne ile derinlemesine görüşmeler yoluyla yapılmıştır. Amaca uygun olarak hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler araştırmacıya esneklik sağlaması bakımından tercih edilmiştir. Çalışma 17.02.2019-20.04.2019 tarihleri arasında araştırmacı tarafından yüz yüze görüşmeler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme süreleri ortalama 50 dakikadır. Görüşme esnasında katılımcılara araştırma hakkında bilgiler verilmiş, görüşmelerde veri kaybının önlenmesi amacıyla kişilerin onayı alınak ses kayıt cihazı kullanılmıştır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Rumuz	Yaş	Eğitim Durum	Gelir Düzeyi	Medeni Durum	Fiziksel/Ruhsal Hastalık Öyküsü
Çimen	33	Lise	2000-3000	Evli	Ruhsal
Yaprak	28	Ortaokul	2000- 3000	Evli	Ruhsal
Çiçek	41	Ortaokul	1000-2000	Boşanmış	Fiziksel
Çiğdem	46	Ortaokul	1000-2000	Boşanmış	Ruhsal
Papatya	34	Lise	3000 ve üzeri	Evli	---

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde içerik analizi ve betimsel analiz teknikleri kullanılmıştır. Betimsel analiz; elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlandığı, görüşülen bireylerin görüşlerinin çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla sık sık doğrudan alıntılarının kullanıldığı ve elde edilen sonuçların neden- sonuç ilişkileri çerçevesinde yorumlandığı analiz tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2003). İçerik analizi ise “iletişimin sunulan içeriğinin tarafsız, sistematik ve niceliksel tanımı”dır (Berelson (1952’den akt. Arun ve Koçak, 2006). Betimsel analiz tekniği üç etkinlik basamağı (verilerin azaltılması, verilerin sunumu, sonuç çıkarma ve doğrulama) çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Türnüklü, 2000). Verilerin sunumunda, alıntı seçimi için çarpıcılık (farklı görüş), açıklayıcılık (temaya uygunluk), çeşitlilik ve uç örnekler ölçütleri dikkate alınmıştır (Ünver, Bümen ve Başbay, 2010). Görüşmelerden elde edilen veriler Microsoft Office programına aktarılmış, sonrasında birkaç kez okunarak kodlamalar oluşturulmuştur. Elde edilen kodların bir araya getirilmesi şeklinde bulguların ana hatlarını oluşturan temalar (kategoriler) belirlenerek betimsel analiz ve içerik analizi yapılmıştır.

Tablo 2. Verilerin Analizi Sonucu Ortaya Çıkan Tema ve Alt Temalar

1. Sosyal sorun yaşamaya neden olan durumlar
1.1. Çocuğun engelli olmasına bağlı iletişim sorunları
1.2. Engelliliğin aile içi ilişkilere olumsuz etkileri
1.3. Sosyal çevrenin işitme engeline karşın olumsuz tutumlar
2. Annelerin yaşadıkları sosyal sorun türleri
2.1. Eşler arası sorunlar
2.2. Yakın çevre ile yaşanan sorunlar
2.3. Kendini suçlama
3. Sosyal sorun yaşama karşısında koruyucu ve önleyici durumlar
3.1. Zorlaştırıcı durumlar
3.2. Kolaylaştırıcı durumlar

3. BULGULAR

Yapılan görüşmeler gizlilik esasına dayanılarak, rumuzlar kullanılarak kodlamalar üzerinden aktarılmıştır. Araştırmanın bu bölümünde, yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular üzerinden gruplamalar yapılmış ve bulgular sunulmuştur.

3.1. Sosyal Sorun Yaşamaya Neden Olan Durumlar

İşitme ve konuşma engelli çocuğa sahip olan anneler birçok farklı türden sosyal sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sorunları yaşamalarında çocuğun engelli olmasının önemli bir neden olduğunu vurgulamışlardır. Anneler sosyal sorun kavramını özellikle aile içi sorunlar üzerinden ifade etmektedirler. Bu nedenle araştırmanın birinci sorusu olan sosyal sorun yaşamaya neden olan durumlara ait alt temalar şu şekilde ifade edilebilir.

3.1.1. Çocuğun Engelli Olmasına Bağlı İletişim Sorunları

Çalışmaya katılan anneler, çocuğun engelli olmasına bağlı sorunların doğumdan itibaren yaşandığını vurgulamaktadır. Bu sorunların başında çocuğun kendini ifade edememesinin çocuk-ebeveyn ilişkilerinin olumlu olarak gelişmesini engellediği ifade edilmektedir. Aile içinde belirli bir iletişim döngüsü olduğu, işitme ve konuşma engelli çocuğun bulunmasının aile içi iletişim sürecini önleyici etkilerinin olduğu konusunda ortak görüşler saptanmıştır. Bu alt temaya göre işitme ve konuşma engelli çocuğa sahip anneler tarafından vurgulanan bazı görüşler ise şöyledir:

Katılımcılar; çocuklarının işitme ve konuşma engeline bağlı iletişim sorunları konusunda:

“Kızım bebekliğinden beri diğer çocuklardan farklı davranırdı, onu kucağıma alıp sevdiğimde tepki vermezdi, ne sevindiğini ne üzüldüğünü bilemedim. Biraz büyüdüğünde kendini ifade edemediğini düşünmeye başladık, ne o beni anlıyordu ne de ben onu” (Çiğdem).

“Bebekliğinde konuşmaması ve duymaması bizi etkilemiyordu, biraz büyüdüğünde bizi anlamaması, söylenileni duymaması yani yüzüne bakması, üzüyor insan. Çocuk büyüyünce evde bizim konuşmamıza bakıp üzülüyordu bu da beni çok etkilemişti” (Yaprak).

“Çocuğunuzun kendini ifade edememesi çok üzücü, yani onunla konuşamamak, onu anlayamamak, birde bu duruma okulda ve yaşlıları ile olan arkadaşlığından bakınca konuşmanın değerini anlıyor insan” (Papatya).

“Konuşmak kendini anlatmak çok önemli hele de küçük bir çocuk için, önceleri çocuk konuşamadığında evde her şey susuyordu sanki sonra insan yüz ifadelerinden çocuğu anlıyor ama okulda, sokakta onu anlamadıklarında çocuk üzüyor” (Çimen).

“Çocuğun işitme engeli onun arkadaşlarından, oyundan yani her şeyden geri kalmasına neden oluyor, ayrı bir dünyası var. Birde kendini anlatamadığında anne olarak araya girmeniz gerekir. Bu da ailede dışarda sizi yoruyor yani sürekli çabalamalısınız” (Çiçek)

biçiminde çocukların engeline bağlı iletişim sorunlarının, aile içinde ve sosyal çevrede yaşandığını vurgulamışlardır.

3.1.2. Engelliliğin Aile İlişkilere Olumsuz Etkileri

Katılımcılar ailede engelli bir çocuğun bulunmasının aile içi ilişkileri kötü bir şekilde etkilediği yönünde ortak ifadeler kullanmışlardır. Engelli çocuğun başta bakım ihtiyacı ve diğer gereksinimlerinin karşılanmasının aile yaşamında bazı ek yükler getirdiği ifade edilmektedir. Bu durum aile içi stres düzeyini artırmakta ve bazı çatışmaların yaşanmasına neden olabilmektedir.

Konu ile ilgili katılımcılar bu durumu şöyle ifade etmektedirler:

“İlk zamanlar eşim ile çocuğun bakımından dolayı tartışıyorduk yani babadan da bir şeyler bekliyor insan. Zaten çocuk engelli doğmuş, bakıma sevgiye ihtiyacı var. Birde anne olarak çocukla çok fazla vakit geçirdiğim için eşim ve diğer çocuklarımla ister istemez daha az sohbet edebiliyordum” (Çimen).

“Engelli bir çocuğun oldu mu, yani konuşamayan bir çocuğun, sürekli onunla vakit geçiriyorsun, diğer insanlar gibi gezmeye gidemiyorsun, Yani çevreden kopuyorsun, hem de eşinle, çocuğun konuşamadığından tartıştığın oluyor.” (Çiğdem).

“Eşimle kötü bir evliliğimiz vardı, sonra ikinci çocuğum işitme engelli doğdu, zaten eşimle hiç anlaşamıyorduk, engelli çocuğum karı koca ilişkimizi daha da azalttı, yani birbirimizle konuşamıyorduk. Sonra eşimin uygunsuz ilişkileri de çıkınca boşandım” (Çiçek).

“Çocuğun durumuna üzüyor insan bu nedenle canım çok sıkılıyordu. Bazen oluyor eşim, çocuklarımla bile konuşmak istemiyordum, sanki evde bir cenaze vardı. Tabi sonra biraz alıştım duruma yine de diğer insanlar gibi ailecek güllüp eğlenemediğim oldu, bazen de eşime ve diğer çocuğuma istemeden ters davrandığımda olmuştur” (Papatya).

“Çocuğun engelli olduğunu öğrendiğimizden sonra eşimin davranışları değişti, çok gergin bir adam olmaya başladı. Bana ve diğer çocuklara çok sert davrandığı oluyordu. İnsan hali bende ara ara karşılık veriyordum; derken kavga çıkıyordu. Bir defasında kendi ailemin yanına gittim, sonra araya birileri girdi tekrar eve geldim. Yani çocuğun konuşamaması bizleri geriyor” (Yaprak).

3.1.3. Sosyal Çevrenin İşitme Engeline Karşın Olumsuz Tutumları

Yapılan görüşmelerde ailede engelli bir çocuğun bulunmasının sosyal çevreden bazı olumsuz tepkilere neden olduğu yönünde ifadeler bulunmaktadır. Engelliliğe yönelik olumsuz tutumların

bazılarının sözel olarak ifade edildiği, annelerin yakın çevreden okul ortamına kadar farklı ortamlarda olumsuz tutumlar ve tavırlarla karşılaştıkları ifade edilmektedir.

Konu ile ilgili katılımcılar;

“Çocuğumun işitme engelli olduğunu yakın ailem gördüğünde “dilsiz” gibi farklı farklı ifadeler kullanmaya başladılar. Zekâsının yerinde olduğunu söylememe rağmen sanki ağır bir çocuk gibi davrandıklarını gördüm, sonra çocuğun zihin engelinin olmadığını, yani söylenenleri anladığını gördüklerinde tavırlarının değiştiğini gördüm” (Yaprak).

“Çevre engellilere kötü bakıyor, örneğin benim kızımın zekâ seviyesi iyi ama onu da sanki ağır bir çocuk gibi görüyorlar, yani sanki zekâ engelli gibi bakıyorlar. Tabi çocuk biraz kendini gösterince anlıyorlar ama çocuk bu hareketlerden rahatsız oluyor” (Papatya).

“Çevrenin bakışı kötü hocam, çocuğa “dilsiz”, “ahraz” diyorlar, tabi çocuk duymuyor ama anne olarak insan üzüliyor, hâlbuki çocuk her şeyi anlayan zeki bir çocuk sırf konuşmıyor diye onu dışlıyorlar” (Çimen).

“Engelli çocuğun varsa insanlar bakışları ile onun farklı olduğunu gösteriyorlar, yani farklı davranıyorlar, sanki onun zekâsı yok düşünemiyor gibi. Böyle olunca çocuk farklı davrananlara karşı sinirli oluyor, hırçınlaşıyor. Bakışları, mimikleri ile çocuğun farklı olduğunu gösteriyorlar, tabi çocuk hiss ediyor. Ne diyelim? Bunu kimseye anlatamıyorsun” (Çiğdem).

3.2. Annelerin Yaşadıkları Sosyal Sorun Türleri

İşitme ve konuşma engelli çocuğa sahip olmak annelerin günlük yaşamda bazı sorunlarla karşılaşmalarına, sosyal yaşamdan uzaklaşmalarına neden olabilmektedir. Bu durum eş ve diğer çocuklarla olan ilişkileri etkilemekte olup, bu durum anneleri ruhsal açıdan olumsuz biçimde etkilemektedir. Bu doğrultuda araştırmanın temel sorularından olan annelerin yaşadıkları sosyal sorun türleri ile ilgili aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

3.2.1. Eşler Arası Sorunlar

İşitme engeli çocuğa sahip annelerin eşleri ile yaşadıkları sorunlarla ilgili katılımcılar;

“Çocuğun engelli doğduğunu birkaç ay sonra öğrendik. İkimiz içinde moral bozucu bir haberdirdi. Yaşutları gibi değildi, anaokulu yaşına geldiğinde yaşıt çocuklar gibi konuşamaması bizi üzmeye başladı. Çocuğun bu durumu tartışmaya, kavgaya neden oluyordu, yani insan çocuğa baktıkça normalden çok sinirli oluyor. Söylenen söz ağızına geliyor. Böyle olunca da eşime daha az yakınlık gösteriyorum” (Çimen).

“Benim kötü başlayan bir evliliğim oldu. Eski eşimin ailesi ile sorunlarımız vardı. Yani bizim eve çok karışıyorlardı. Çocuğumun engelli doğması ile belki biraz düzelme olur dedim ama eşim bana daha kötü davranmaya başladı. Bazen dövdüğü de oluyordu. Yani çocuğun durumu aramızı daha da kötü bir hale getirdi. Sonra da boşandık zaten” (Çiçek).

“Çocuğun engelliliği çocukluğunda çok fark edilmiyor. İlkokula başladığında daha çok ilgi istiyor. Bu dönemde eşimle eskisi gibi sohbet edemediğimiz zamanlar olmaya başladı. Yani çocuğun okulu, özel ilgi beklemesi derken eşime vakit ayıramadığım oldu. Böyle olunca tabi huzursuzluk çıkmaya başladı, tabi sonra ikimiz de buna alıştık herhâlde” (Papatya).

“Bizim evliliğimizde ilk zamanlar aslında her şey iyi gidiyordu: Sonra eşimin başka bir kadınla ilişkisi olduğunu öğrendim. Ailemde öğrendi ilk zamanlar düzelmesini bekledim. Bu arada ikinci çocuğun engelli olarak doğdu. Biraz daha sabır ettim. Çocuk ilkokul dönemine geldiğinde artık hiç konuşamaz, sürekli tartışır hale geldik: Tabi çocuğun engelli olması onunla fazla vakit geçirmem, eski eşimin de çocuğa babalık yapmaması deyince... En son boşandık” (Çiğdem).

3.2.2. Yakın Çevre İle Yaşanan Sorunlar

Anneler genelde engelli çocuklarının eğitim ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak için fazla vakit harcamaları nedeni ile diğer çocukları ile çok fazla ilgilemedikleri, yakın sosyal çevreden uzaklaştıklarını ifade etmişlerdir.

Konu ile ilgili katılımcılar;

“Çocuğun konuşamaması kendini anlatamaması anne olarak beni fazla üzüyordu, kendini anlatmadığını düşünüp onun yapması gerekenleri ben yapıyordum Böyle olunca diğer çocuklarımın dersleriyle, ne yaptıkları ile fazla ilgilenemiyordum. Böyle olunca diğer çocuklarımı ihmal ettiğimi düşünüp üzüldüğümde oluyordu, ailem ve yakın komşular çocuğun bu durumunu anlamıyorlardı, onu zeka engelli sanıyorlardı, ama çocuğun zekasında bir şey olmadığını çok anlattım. Birde yakın çevre insana akıl veriyor yani şunu yap bunu yap böyle olduğunda kimse ile görüşmek istemiyorum” (Yaprak).

“Çocuk konuşamadığında onun yerine siz konuşuyorsunuz siz yapıyorsunuz derken öbür çocuklara zaman ayıramadığınız tabiki oluyor. Diğer çocuklarımı okullarına daha az götürdüm, akşam derslerine çok az yardım ettim yani onları ihmal etmiş oldum ama ne yapayım böyle oluyormuş, birde insan yakın çevresinden çocuğu ile çok ilgilendiğinden mi bilmem uzaklaşıyor eskisi kadar görüşmüyor” (Çimen).

“Benim engelli çocuğumdan başka iki çocuğum var bu ortanca, bu ilkokula başladığında en küçük çocuğum doğdu, onunla ilgilenmeye başladım. Tabi engelli çocuğum ilkokula başlamıştı ikisine birden koşturmak beni çok yoruyordu, tabi eşim bu dönemde çok destek oldu, engelli çocuğun okula gidiş gelişi akşam derslerine yardım ediyordu derken yardımcı oldu ama en büyük çocuğumun dersleri olsun başka durumlarına yeterince bakamadım” (Papatya).

“Engelli olan ikinci çocuğumun ilk çocuğumla aralarında üç yaş var tabi o da küçük derken ikisinin birlikte bakımı çok yorucu oldu, büyük çocuğum ilkokula başladığında boşandım, ailemin yanına taşındım, ekonomik zorluklar yaşadım, tabi hem boşanmam, ekonomik sorunlar bir de engelli çocuğun olması psikolojimi bozdu, tedavi gördüm bu sırada iki çocuğun bakımında annem çok destek oldu” (Çiğdem).

“Çocuğum engelli olması hem de eşimden ayrılmam derken başka sorunlar psikolojimi bozdu, bir ara çocuklarımın bakımını yapamaz hale geldim, bu sırada aklamgilin yanında kalıyordum, onların desteği oldu, çocuk engelli olduğu için sürekli endişelisin derken diğer çocuğun en ufak hareketine kızıp bağırdıyordum. Yani yeterince diğer çocuğuna ilgi gösteremiyorsun, birde psikolojim bozulduğu için kimseyle çok samimi olamıyorum yani insanlar ne der ne düşünüyor diye” (Çiçek).

3.2.3. Kendini Suçlama

Bazı katılımcıların işitme ve konuşma engelli bir çocuğa sahip olmaları nedeni ile kendilerini suçladıkları görülmektedir. Bu durumu engelli bir çocuğa sahip olmanın bir eksiklik ya da bireysel hata olduğu şekline ifade bazı katılımcılar, bu durumdan dolayı kendilerini suçlayıcı bazı ifadeler kullanmaktadırlar. Konu ile ilgili katılımcılar;

“Çocuğumun engelli olduğunu öğrendikten sonra, önce biraz şaşırıyor insan sonra konuşamadığını görünce insan bir üzüntü oluyor. İlk zamanlar yani küçük yaşta çok önemli değildi fakat biraz büyüyüp konuşamadığını gördüğümde bu benim yüzümden oldu, bir hatam vardı da Allah beni cezalandırdı diye düşündüğüm çok olmuştur” (Çiğdem).

“Çocuğumun engelli olmasının bendeki bir eksiklikten olduğunu düşündüğüm oldu, sonra doktora gittiğimizde bunun bir hastalık olduğu ve genelde doğum öncesi

olduğunu söyledi, tabi bunu duyunca ben ne yaptım da çocuk böyle doğdu diye düşündüğüm oluyordu, böyle olunca psikolojik sıkıntılara çok girdim” (Çiçek).

“Çocuğun ilk başlarda küçük olması engelinden dolayı çok kendimi suçluyordum, vücudumdaki bir eksikliğin çocuğa geçtiğini düşünüyordum ama bizim aile de engellilik de yoktu, yani insanın aklına farklı şeyler geliyor kendini suçluyor” (Papatya).

“Çocuğa bakan kişi en başta olduğu annesi olduğum için bir üzünlük kendini suçlama oluyor yani bu her anne de olur. Neden böyle, ne yanlış yaptım da çocuğum hatalı doğdu diye çok düşündüğüm oldu ama birde kader var yani Allah vergisi demekten başka çare olmuyor” (Yaprak).

3.3. Sosyal Sorun Yaşama Karşısında Zorlaştırıcı ve Kolaylaştırıcı Durumlar

Anneler çocuğun engelli olması ve bireysel nedenlerden kaynaklı sosyal sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunlarla baş etme sürecinde destekleyici ve önleyici unsurların olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu nedenle bu bölüm destekleyici ve önleyici unsurlar şeklinde iki başlık altında verilmiştir.

3.3.1. Zorlaştırıcı Durumlar

Çocuğunun işitme ve konuşma engeli bulunmasının yanında ekonomik sorunlar, aile içi sorunlar ve yetersiz sosyal desteğin annelerin daha farklı sorunlar yaşamalarında etkili olduğu ifade edilmiştir.

Bu durum katılımcılar tarafından;

“Çocuğum işitme engelinden başka bir rahatsızlığı vardı bunun için ayda bir iki defa kontrole gidiyorduk tabi bu durum maddi olarak ağır geliyordu, böyle olunca insanın morali bozuluyor bu dönemde ağır bir depresyon yaşadım tedavi gördüm” (Çimen).

“Çocuğun konuşamaması bir yandan bir de eşimden ayrılmıştım, bu da insanın düzeninin değişmesi demek oluyor, bir aile düzeni çocuklar için çok şey demek, çocuk 6 yaşındaydı boşandığım ister istemez babasını özliyordu, çocuk üzülüp anlatamadığı için bende üzülüyordum ne yapayım” (Çiğdem).

“Çocuğun rahatsızlığı bir yana birde eşinden kötü söz sevgisizlik ikisi bir araya gelince daha beter oluyor insan, yani bir olan sıkıntı ikiye çıkıyor zaten bunu kaldıramadığım için en sonu boşandık, birde en yakının annen kardeşin şöyle böyle demezler mi psikolojim çok kötü olmuştu” (Çiçek).

“Eşim çocuğun engelini çok sorun etmiyordu fakat ailesi çocuğun bu durumuna benim sigara içmemin neden olduğunu söylemişlerdi. Tabi bu duruma çok içerledim bazı tatsızlıklar çıkmıştı, bu durumda insan çevreden bir destek bekliyor o da kötü oldu mu üzücü oluyor yani” (Papatya).

3.3.2. Kolaylaştırıcı durumlar

Anneler açısından aile içerisinde ve diğer sosyal destek unsurlarının yaşamlarında kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Bu unsurlar anne açısından eşin destekleyici olması, aile yakınlarının desteği, ekonomik düzeyin iyi olması ve destekleyici aktivitelerin bulunması şeklinde açıklanmaktadır. Bu özelliklere sahip annelerin sorunlarla başa çıkma berilerinin daha iyi olduklarını ifade etmektedirler.

Konu ile ilgili katılımcılar;

“Çocuğumun bakımında en başta eşimin desteği çok önemliydi, bazen okula kendisi götürüyor, okula başladığında dersleri ile ilgileniyordu. Birde okul ortamı çocuğa iyi geliyordu yani kendisi gibi olan çocuklarla vakit geçirdiğinde mutlu oluyordu, birde annem bana çocuğun Allah vergisi böyle olduğunu, bunun bir sınav olduğunu

sabır etmem gerektiğini söylüyordu, zamanla bende bunun bir sınav olduğunu düşünmeye başladım” (Çimen).

“Çocuğumun engeli olduğunu öğrendikten sonra eşimin en başta çok fazla desteğini göremedim, sonra psikolojik sorunlar yaşadığımda ister istemez çocuğun bakımına yardım etmeye başladım, sonra da sanki yardım etmeye alıştı, böylece ev içi işlerimde rahatlamış oldum.” (Yaprak).

“Engelli çocuğun olması insanı üzüyor, en başta eşim çocuğun durumuna üzüldüğümde beni teselli ederdi, eşim çocuğun durumuna üzüldüğümde beni teselli eder çocuklarla ilgilenirdi, annemgil yakın olduğu için onlara giderim onların desteği de bana çok iyi geliyor, birde ailecek gezmeye gideriz böyle olunca insan rahatlıyor.” (Papatya).

“Çocuğumun durumu bakımı için eşimden aldığım nafaka yetmiyordu bunun üstüne sosyal politika müdürlüğüne gittim, üç çocuğum var bakamadığımı söyledim birisine yardım çıktı biraz rahatladım. Ailem de boşandıktan sonra beni çok suçlamadılar eşimin bana kötü davrandıklarını görüyorlardı, yaklaşık beş yıl oldu onların desteği ile daha iyiyim” (Çiçek).

“On yıl önce boşandım, birisi engelli dört çocuğun bakımı kolay değil eşim önceleri ara sıra nafaka veriyordu şimdi hiçbir destek alamıyorum, sosyal politikalardan iki çocuğuma yardım alıyorum kıt kanaat geçiniyorum, Birde bir işyerinin çayına bakıyorum derken idare ediyoruz işte, Allah'tan ev kiram yok ailemle alt-üst oturuyoruz ondan kurtarıyorum” (Çiğdem).

4. SONUÇ

İşitme ve konuşma engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları sosyal sorunlarla ilgili yapılan bu araştırmada; anneler açısından sosyal sorun yaşamaya neden olan bazı durumların olduğu saptanmıştır. Annelerin sosyal sorun yaşamalarının alt nedenleri çocuğun engelli olmasına bağlı iletişim sorunları, engelliliğin aile içi ilişkilere olumsuz etkileri ve sosyal çevrenin işitme engeline karşı olumsuz tutumları biçiminde ifade edilmektedir.

Literatürde işitme ve konuşma engelli çocukların sosyal gruplara daha az katılım göstermeleri ve sosyal becerilerinin görece daha az gelişmiş olması en başta annelerinin sosyal ilişkilerinde çekimser davranabilmelerine neden olabilmektedir (Punch ve Hyde, 2011). Barker ve arkadaşlarına göre (2009) işitme ve konuşma engelli çocuk ve annesi arasında iletişimin yetersiz olması, aile içi ilişki süreçlerini olumsuz bir biçimde etkileyebilmektedir.

Ailede işitme ve konuşma engelli çocuğun bulunması, aile içi ilişkilere bazı olumsuz etkileri bulunmaktadır (Stacey ve ark., 2006; Kushalnagar ve ark., 2011; Feher-Prout, 1996; Greenberg, 1980). İşitme ve konuşma engelli çocukların annelerinde, sosyal çevrenin bazı olumsuz tutumlarından dolayı damgalanma yaşadıkları ifade edilmektedir (Gray, 2002; Ebrahimi ve ark., 2015; Green, 2003; Becker, 1981).

Araştırma sonucunda ortaya çıkan ikinci tema; Annelerin yaşadıkları sosyal sorun türleri; eşler arası sorunlar, yakın çevre ile yaşanan sorunlar ve kendini suçlama biçiminde ifade edilmektedir.

Literatürde ailede işitme ve konuşma engelli çocuğun bulunması eşler arası sorunlara neden olduğu (Wallhagen ve ark., 2004; Higgins, 1979; Hastings, 2003), ayrıca bu grupta yer alan annelerde kendini suçlama davranışlarının görülebildiği (Sheppard ve Badger, 2010; Daud ve ark., 2013; Steinberg ve ark., 2007) yönünde bazı araştırmalar bulunmaktadır.

Bu durumda araştırmanın birinci ve ikinci temalarında ortaya çıkan bulguların literatür sonuçları ile örtüştüğü söylenebilir.

Araştırma sonucu elde edilen üçüncü temada, sosyal sorun yaşama karşısında koruyucu ve önleyici bazı durumların olduğu görülmektedir. Kolaylaştırıcı durumların eşin destekleyici olması, aile yakınlarının desteği, ekonomik düzeyin iyi olması ve destekleyici aktivitelerin bulunması ifade edilmektedir.

Kolaylaştırıcı durumlarla ilgili literatürde anneler açısından sosyal bağlantıların bulunmasının baş etme becerileri üzerinde destekleyici etkiye sahip olduğu (Hintermair, 2000), çocuğun yaşı, psikopatolojik durum ve bakım sürecinde yaşanan güçlüklerinin zorlaştırıcı etkenler olduğu (Calderon ve Greenberg, 1999; Pipp-Siegel ve ark., 2002; Lederberg ve Golbach, 2002) ifade edilmektedir.

Çocuğunun işitme ve konuşma engeli bulunmasının yanında ekonomik sorunlar, aile içi sorunlar ve yetersiz sosyal desteğin bulunmasının zorlaştırıcı durumlar olduğu değerlendirilmektedir.

Özetle işitme ve konuşma engelli çocuğa sahip anneler açısından; sosyal sorun yaşamaya neden olan durumların, sosyal sorun türleri ve kolaylaştırıcı durumlarla ilgili elde edilen bulguların uluslararası alanyazın çalışmaları ile örtüştüğü söylenebilir. Araştırmada zorlaştırıcı durumlar alt temasında ifade edilen ekonomik sorunlar, aile içi sorunlar ve yetersiz sosyal desteğin bulunmasının sosyal sorun yaşanması karşısında önleyici durumlar olduğu bilgisinin ilgili literatür'e yenilik katabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ATAY, M. (2007). *İşitme Engelli Çocukların Eğitiminde Temel İlkeler*. Özgür Yayınları
- BARKER, D. H., QUITTNER, A. L., FINK, N. E., EISENBERG, L. S., TOBEY, E. A., NIPARKO, J. K., & CDACI INVESTIGATIVE TEAM. (2009). Predicting Behavior Problems in Deaf and Hearing Children: The Influences of Language, Attention, and Parent-child Communication. *Development and Psychopathology*, 21(2), 373-392.
- BECKER, G. (1981). Coping with Stigma: Lifelong Adaptation of Deaf People. *Social Science & Medicine. Part B: Medical Anthropology*, 15(1), 21-24.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ-ÇAKMAK, E., AKGÜN, Ö. E., KARADENİZ, Ş. VE DEMİREL, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Geliştirilmiş 11.Baskı), Ankara: Pegem Yayınları.
- CALDERON, R., & GREENBERG, M. T. (1999). Stress and Coping in Hearing Mothers of Children with Hearing Loss: Factors Affecting Mother and Child Adjustment. *American Annals of the Deaf*, 144(1), 7-18.
- DAUD, M. M., NOOR, S. S. M., YUSOFF, M. N. C. M., RAHMAN, N. A., & ZAKARİA, M. N. (2013). Gender Differences in Coping Skills of Parents with Hearing-impaired Children. *B-ENT*, 9(4), 319-323.
- DUYAN, V. VE GELBAL, S. (2008). Sosyal Sorun Çözme Envanterinin Türkçe'ye Uyarlanma Çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(1),7-28.
- EBRAHİMİ, H., MOHAMMADİ, E., MOHAMMADİ, M. A., PİRZADEH, A., MAHMOUDİ, H., & ANSARİ, I. (2015). Stigma in Mothers of Deaf Children. *Iranian Journal of Otorhinolaryngology*, 27(79), 109.
- ERİPEK, S. (1990). İşitme Engelli Çocukların Sözel İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi "Eskişehir İlinde". *Kurgu Dergisi*, 8, 471-477.
- ERTÜRK, B. (2003). *İşitme Engelli Çocukların Ailelerine Öneriler*. Ankara, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.
- FEHER-PROUT, T. (1996). Stress and Coping in Families with Deaf Children. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 1(3), 155-166.
- GRAY, D. E. (2002). Everybody Just Freezes. Everybody is Just Embarrassed: Felt and Enacted Stigma Among Parents of Children with High Functioning Autism. *Sociology of Health & Illness*, 24(6), 734-749.
- GREEN, S. E. (2003). What do you Mean 'what's Wrong with Her?': Stigma and the Lives of Families of Children With Disabilities. *Social Science & Medicine*, 57(8), 1361-1374.

- GREENBERG, M. T. (1980). Hearing Families with Deaf Children: Stress and Functioning as Related to Communication Method. *American Annals of the deaf*, 1063-1071.
- HASTINGS, R. P. (2003). Child Behaviour Problems and Partner Mental Health as Correlates of Stress in Mothers and Fathers of Children with Autism. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47(4-5), 231-237.
- HIGGINS, P. C. (1979). Outsiders in a Hearing World: The Deaf Community. *Urban Life*, 8(1), 3-22.
- HINTERMAIR, M. (2000). Hearing Impairment, Social Networks, and Coping: The Need for Families with Hearing-impaired Children to Relate to Other Parents and to Hearing-impaired Adults. *American Annals of the Deaf*, 41-53.
- KARADAĞ, G. (2009). Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşadıkları Güçlükler ile Aileden Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4).
- KUSHALNAGAR, P., TOPOLSKI, T. D., SCHICK, B., EDWARDS, T. C., SKALICKY, A. M., & PATRICK, D. L. (2011). Mode of Communication, Perceived Level of Understanding, and Perceived Quality of Life in Youth Who are Deaf or Hard of Hearing. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 16(4), 512-523.
- LEDERBERG, A. R., & GOLBACH, T. (2002). Parenting Stress and Social Support in Hearing Mothers of Deaf and Hearing Children: A Longitudinal Study. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 7(4), 330-345.
- LUTERMAN, D. (1979). *Counseling Parents of Hearing-Impaired Children*. Little Brown and Company.
- NEZU, A. M. (2004). *Problem Solving And Behavior Therapy Revisited*. *Behavior Therapy*, 35(1), 1-33.
- ÖZSOY, Y. İlköğretim Düzeyinde Özel Eğitimin Durumu, Sorun ve Çözümler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(8).
- PIPP-SIEGEL, S., SEDEY, A. L., & YOSHINAGA-ITANO, C. (2002). Predictors of Parental Stress in Mothers of Young Children with Hearing Loss. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 7(1), 1-17.
- PUNCH, R., & HYDE, M. (2011). Social Participation of Children and Adolescents with Cochlear Implants: A Qualitative Analysis of Parent, Teacher, and Child Interviews. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 16(4), 474-493.
- SHEPPARD, K., & BADGER, T. (2010). The Lived Experience of Depression Among Culturally Deaf Adults. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 17(9), 783-789.
- STACEY, P. C., FORTNUM, H. M., BARTON, G. R., & SUMMERFIELD, A. Q. (2006). Hearing-impaired Children in the United Kingdom, I: Auditory Performance, Communication Skills, Educational Achievements, Quality of Life, and Cochlear Implantation. *Ear and Hearing*, 27(2), 161-186.
- STEINBERG, A. G., KAIMAL, G., BAIN, L., KRANTZ, I., & LI, Y. (2007). Parental Narratives on Genetic Testing for Children with Hearing Loss: A Qualitative Inquiry. *American Journal of Medical Genetics Part A*, 143(14), 1533-1545.
- TATAR Y. (1997). *Özürlüler ve Spor*. İstanbul: Fiziksel Engelliler Vakfı Yayınları,
- TÜRNÜKLÜ, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559.
- ÜNVER, G., BÜMEN, N. T., & BAŞBAY, M. (2010). Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Derslerine Öğretim Elemanı Bakışı: Ege Üniversitesi Örneği. *Eğitim ve Bilim*, 35(155).

- WALLHAGEN, M. I., STRAWBRIDGE, W. J., SHEMA, S. J., & KAPLAN, G. A. (2004). Impact of Self-assessed Hearing Loss on a Spouse: A Longitudinal Analysis of Couples. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 59(3), S190-S196.
- YILDIRIM, A., & ŞİMSEK, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Arastirma Yontemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.